

Рецензия Г.Хозина // Новые книги за рубежом по общественным наукам. – 1987. – № 3 – С.32-36.

21. Фаддеев Е.Т. Идея развития и проблемы экологии // Взаимодействие общества и природы. Философско-методологические аспекты экологической проблемы / Редкол.: Е.Т. Фаддеев (отв. ред) и др. – М.: Наука, 1986. – С.210-232.

22. Фаддеев Е.Т. Проблема экологического производства // Философские проблемы глобальной экологии / Редкол.: Е.Т. Фаддеев (отв. ред) и др. – М.: Наука, 1983. – С.310-329.

23. Лось В. А. Человек и природа: Социал.-философ. аспекты эколог. пробл. – М.: Политиздат, 1978. – 224 с.

24. Вернадский В.И. Биосфера (Избранные труды по

биогеохимии). – М.: Мысль, 1967. – 376 с.

25. Вернадский В.И. Проблемы биогеохимии. – М.; Л.: Изд-во Акад. наук СССР, 1940. – 160 с.

26. Вернадский В.И. Химическое строение биосферы Земли и ее окружения. – М.: Наука, 1965. – 374 с.

27. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста. – М.: Наука, 1988. – 520 с.

28. Моргунов Ф.Т. Конец света? Или... – Белгород: Крестьянское дело, 1997. – 220 с.

29. Вернадский В.И. Размышления натуралиста: В 2-х кн. – Кн. 2: Научная мысль как планетарное явление. Послесловие И.В. Кузнецова и Б.М. Кедрова. – М.: Наука, 1977. – 191 с.

Н.И. Хилько

КОММУНИКАТИВНО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ СОВРЕМЕННОГО ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

Анализируется коммуникативно-технологический характер экологического дискурса в современном глобализованном мире.

M. Khyiko

COMMUNICATIVE AND TECHNOLOGICAL DIMENSION OF CONTEMPORARY ECOLOGICAL DISCOURSE

The communicative and technological character of ecological discourse in global society is analyzed.

УДК 298.9 (045.2)

І.В. Богдановський, докторант

НАСЛІДКИ УЧАСТІ В НЕТРАДИЦІЙНИХ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розглядаються основні наслідки вступу людей до нетрадиційних релігійних організацій (НРО). Розглядаються способи реабілітації колишніх членів НРО, необхідність в яких виникає внаслідок підпорядкування adeptів груповим нормам і спричиняє за собою суттєві зміни в їх особистості.

Вступ

Значне зростання сект, культів та інших нетрадиційних релігійних організацій (далі в тексті статті НРО) викликає інтерес до здійснюваної ними діяльності у філософів і вчених різних галузей науки. Ключову роль при залученні новачків до НРО відіграють такі умови: несприятливі соціальні чинники; кризова ситуація в економіці; формування усередині групи ілюзій: «отримання щастя», «збагнення істини» та ін. Значну роль у цьому процесі також відіграють вплив і сила групового тиску, що, своєю чергою, забезпечується майстерністю adeptів, які володіють навичками деструктивного впливу на особистість індивідів (у т. ч. механізмами контролю і маніпуляції свідомістю, а також техніками зміни стану свідомості). Як доводять спостереження, навіть у людей, які вийшли з НРО, у результаті тривалого перебування в таких організаціях відбувається суттєва деформація особистості.

Виникнення негативних психоемоційних порушень у колишніх сектантів багато в чому зумовлене характерним для них релігійним світоосмисленням, яке має індивідуально-психологічне коріння (насамперед, йдеться про переживання втрати сенсу життя і страх самотності). Слід зазначити, що на сьогоднішній день вітчизняна наука ще не володіє достатніми знаннями про специфіку відхилень, які виникають внаслідок перебування людини в НРО. А ефективні способи реабілітації і методи надання допомоги жертвам сектантського насильства поки що лише розроблюються.

Метою даної статті є дослідження негативних наслідків перебування особистості в культах, сектах та інших НРО, а також розгляд методів реабілітації колишніх сектантів.

Аналіз досліджень і публікацій

У західних країнах соціально-психологічні наслід-

ки впливу НРО на особистість вивчалися Е.Блейдер, Дж.Гарднером, Ф.Зімбардо, М.Д.Лан-гоуні, Т.Лейном, А.Ленгле, М.Ляйппе, Д.Майклом, Дж.Макдауеллом, К.Рождерс, М.А.Уільямом, М.Уолтером, Р.Францем, С.Хассеном, Ф.Чалдіні, У.В.Чамберсом та ін. вченими. В середині 90-тих років XX ст. активним вивченням проблеми наслідків впливу сектантських організацій на особистість почали займатися релігієзнавці, філософи, соціологи, психологи, педагоги й правознавці України, Росії та інших країн пострадянського простору. Серед найбільш відомих авторів, які досліджували феномен нетрадиційної релігійності, слід вказати В.М.Петрика, Є.В.Ліхтенштейна, В.В.Гринька, С.М.Левченка, Л.Н.Мітрохіна, В.Є.Балагушкіна, А.А.Беліка, В.А.Белорусова, Є.М.Волкова, О.Л.Дворкіна, Л.І.Єрмолаєву, В.І.Ібрагімова, Н.В.Кріпельську, В.Л.Лебедеву, І.А.Тулупе, А.Б.Холмогорову, І.О.Чеснокову, Д.І.Шустова та ін. Своїми дослідженнями вони намагаються привернути увагу громадськості та фахівців до широкого спектру проблем, які породжує діяльність різноманітних НРО.

Основна частина

Зростанню кількості учасників НРО сприяє порушення системи соціальних настанов, що значною мірою опосередковане соціально-політичною ситуацією в Україні та в інших пострадянських країнах, насамперед, невизначеністю системи взаємних зобов'язань у суспільстві, нестійкістю етично-моральних принципів, посиленням негативного впливу з боку ЗМІ, які прищеплюють нетрадиційні для нашого суспільства цінності і способи життя. Відповідно, у сучасному суспільстві відсутні цивільна згуртованість, і, навпаки, переважають настанови: кожен сам за себе і всі проти всіх.

На сьогоднішній день прийнято критикувати радянську спадщину й бачити в ній лише погане, але

варто пригадати, що в соціалістичному минулому були й позитивні аспекти. Зокрема, в суспільстві культивувалися загальнолюдські цінності (дружба, справедливість, чесність і т. п.), а радянський уряд стверджував, що його ціллю є виховання гармонійно розвинених особистостей, які прагнули б безперервного самовдосконалення й досягнення успіху в різних сферах життєдіяльності. В цьому багато громадян вбачали сенс свого життя. Наприклад, вважалося почесним заслужити на звання «ударника праці», «передовика» та ін. Але разом із крахом комуністичної ідеї виникла значна кількість проблем, зумовлених соціальними чинниками. Багато людей виявилися нездатними перейняти на себе тягар відповідальності за свою долю – надто вже різким був перехід до капіталістичних відносин і надто великою була невизначеність, що запанувала в суспільстві. Натомість у цих умовах лідери НРО зробили наголос на тому, що орієнтирами їх діяльності є «гарантії» підвищення рівня освіти своїх послідовників, забезпечення їхнього стабільного майбутнього, позбавлення їх від тяжких хвороб і т. ін. Ці обіцянки заставили багатьох надто довірливих людей повірити, що єдиним можливим виходом із кризи сучасного суспільства є приєднання до таких груп. На жаль, у більшості випадків ці сподівання виявляються лише черговою ілюзією.

Дослідники сект В.А.Белорусов, Є.М.Волков та інші стверджують, що якщо протягом півроку новачок ні в чому «не завинив» перед лідерами таких організацій, якщо він не розкрив для себе дійсні наміри таких груп, то він остаточно і безповоротно підкоряється всім вимогам й умовам перебування в НРО. Така людина відмовляється від свого колишнього «я» на користь культової особистості. Але найстрашніше полягає в тому, що навіть у тому випадку, коли індивід, усвідомивши свою помилку, йде з групи, то відновлювати своє істинне «я» йому доводиться потім довгі роки, оскільки навички, які він набув в НРО, постійно заважають поверненню до нормального способу життя.

Більшість порушень емоційного і поведінкового характеру, що спостерігаються у колишніх сектантів, спричинені стійкою дією гіпертрофованих страхів, насамперед, смерті та близького кінця світу. Окрім цього, такі люди також бояться нечистої сили, чаклунів, поганих «знамень», потойбічного світу (можливої відплати «вищих сил» за скоєні ними «гріхи»), бути проклятими учасниками групи або її лідером та ін. Ці страхи сформувалися під впливом релігійної діяльності, яку вони здійснювали в колі однодумців (читання Біблії, участі в релігійних обрядах і т. п.). Страхи примушували їх покійно терпіти всі вимоги і правила, що були встановлені всередині групи. Лише ті люди, в характері яких переважає тяжіння до покійливості, можуть тривалий час підкорятися таким нормам. Проте страхи не зникають і після виходу із складу групи, а в деяких випадках навіть посилюються за рахунок того, що такі люди схильні у всьому знаходити «підтвердження» своїм побоюванням. У вибухах будинків, терористичних акціях, поширенні епідемій, стихійних лихах і т. п. вони бачать ознаки наближення кінця світу.

Результати, отримані в ході роботи з колишніми сектантами, засвідчують про наявність у них порушень цілої низки психологічних компонентів особис-

тості. Наприклад, серйозно порушений інтелектуальний компонент, що виявляється у неадекватності сприйняття нової інформації, невмінні аналізувати й систематизувати її. Таке порушення виникає внаслідок існування в їх свідомості жорсткої призми взаємопов'язаних релігійно-ідеологічних концептів. Релігійні переконання створюють своєрідний психологічний бар'єр, подолання якого можливе лише на основі вироблення у колишніх учасників НРО неупередженого ставлення до явищ повсякденного життя, щоб ті не шукати у всьому «Божих знамень» чи «проклять». Існують також порушення в проектному компоненті - в сфері перспективного планування змісту і способів діяльності. Крім того, у колишніх учасників НРО фіксуються яскраво виражені порушення внутрішньої регламентації поведінки, насамперед, в організації взаємодії з оточуючими їх людьми. Колишнім сектантам дуже важко встановлювати дружні й довірливі стосунки з ними. Ці порушення призводять до втрати людиною внутрішньої гармонії, що ініціює у колишніх учасників НРО неврози, депресію, підвищену тривожність, апатію і фрустрацію.

Р.Мей та інші дослідники феномену НРО стверджують, що «нетрадиційні містичні вірування приводять до порушення душевного здоров'я... Потрапляючи в секту, людина позбавляє себе можливості піти на сміливі, хоча і ризиковані, вчинки, їй також не доступні прості тихі радощі життя» [1, с.186]. Навіть після виходу з таких груп у їхніх колишніх членів спостерігаються серйозні ускладнення, пов'язані з відчуттям «втрати зв'язку з Богом». Р.Мей указував на те, що секти розпалюють в людині бажання бути «святішою за всіх», «боротися з аморальністю», а це є не що інше, як вияв комплексу переваги - оборотної сторони комплексу неповноцінності. Тим самим, нетрадиційні релігії перетворюють людину на невротика, обмежують і збіднюють її життя.

М.Сингер звертає увагу на те, що духовні наставники НРО нерідко в культовій практиці («містичних зібраннях», «тренінгах» і т. ін.) використовують тривалу медитацію з порожньою свідомістю, монотонний спів мантр або релігійних гімнів і т. ін. Під час цих обрядів сектантам задають певні настанови і навіюють те, чого немає насправді: «Після наших молитов ви відчуєте присутність Бога, Його силу» і т. п. Учасники сектантських «тренінгів» демонструють награну впевненість в собі, але насправді ці програми здатні формувати лише психічні розлади, стійкі страхи та комплекс меншовартості. Більше того, у цих людей часто виникають галюцинації в медичному сенсі цього терміну. У деяких сектах наголошується, що в «обраного» будуть видіння богів, він побачить «небесні видовища» або почує «небесну музику», причому все це розглядається саме як ознака його просування вперед на шляху до «духовного очищення». Проте насправді так реагують організми учасників НРО на різкі зміни у харчуванні, обмеження сну, медитації, релаксації й трансподібні практики. Крім того, ці «видіння», які характерні для учасників багатьох сект (насамперед, неорієнталістських), є реакцією на сугестивно-гіпнотичні засоби впливу з боку їх наставників-гуру, що не несуть жодної відповідальності за експерименти із психікою своїх підопічних.

Значна частина колишніх учасників НРО скаржилась на те, що тривалий час вони перебували в

стані підвищеної напруги. Адже вони були змушені постійно посміхатися, незалежно від власною настрою або життєвих обставин виказувати приязне ставлення до всіх без винятку учасників групи і т. ін. Вимушені постійно грати роль людей, що досягли апофеозу блаженства й перебувають у стані душевного підйому, насправді вони приховували свої проблеми під маскою радості, яка повинна була служити доказом їх «просвітленості» й «безгрішності». Але це призводило лише до емоційного вигорання й почуття спустошеності.

Головною небезпекою, що загрожує adeptам НРО, є цілковите їх знеособлення. Цю загрозу М.Сингер сформулювала так: «Ефекти сектантського програмування виявляються в тому, що з часом психологічний стан члена групи значно погіршується. Він стає нездатним до комплексного раціонального мислення; його відповіді на питання стають стереотипними; він скаржиться, що йому важко приймати навіть прості рішення без сторонньої допомоги (без воли групи); його здатність адекватно судити щодо подій у зовнішньому світі притупляється. У той же самий час, у нього відбувається таке зниження самоусвідомлення, що він стає нездатним зрозуміти, наскільки він змінився і як це згубно відбивається на його спілкуванні з людьми і житті взагалі» [2, с. 83].

Може виникнути питання: якщо все настільки погано, то що ж тоді, окрім страху, тримало більшість учасників НРО в цих організаціях? Багато колишніх сектантів, відповідаючи на це питання, стверджували, що їх тримало в групі, насамперед, можливість регулярно отримувати почуття радості і блаженства («величезної любові до Бога, яка повністю поглинала все» і т. п.), які вони переживали під час проповідей. Це був емоційний підйом й ейфорія від усвідомлення того, що наближається «друге пришествя» Ісуса Христа й від того, що саме їх називали «обраними для Царства Небесного», які будуть удостоєні безпосереднього спілкування зі своїм Спасителем. Проте згубність впливу на особистість подібних психічних потрясінь описується в роботах багатьох дослідників. Наприклад, Е.Блейлер пише: «Хронічний стан ейфорії сприяє тому, що людина стає легковажною. Ейфорія гальмує виникнення асоціацій, пов'язаних з неприємними переживаннями. Наприклад, ...коли люди звертають увагу алкоголіка на горе, яке він заподіяв собі і своїй сім'ї, він відхиляється від себе такі вказівки без будь-якої логічної переробки як неприємний тягар... Проте під час похмілля або за якихось особливих зовнішніх обставин ейфорія здатна перетворюватися на депресію, яка може доходити, до прагнення накласти на себе руки» [3, с. 53].

Враховуючи природну потребу людини у пошуках сенсожиттєвих орієнтирів, сектантські ідеологи прагнуть таким чином організувати свій вплив, щоб для кожного новоприбулого індивіда відвідування сектантських зібрань й інші форми участі в її діяльності поступово перетворювалися на ціль усього життя. Про те, що цей процес чітко відпрацьований, свідчать скарги колишніх сектантів. Багато з них стверджують, що після того як вийшли із сект, їхнє життя втратило яскравість, стало безцілним і нецікавим. Вони кажуть, що тоді, коли в них була віра (нехай навіть хибна!), їм жилося значно краще, а тепер їм нічого не потрібно й їх ніхто не розуміє.

Відповідно, значна частина сектантів у пошуках втраченого «щастя» (насправді, лише його ілюзії!) протягом свого життя бере участь у діяльності не однієї, а двох, трьох і більше груп, лідери яких обіцяють, що лише разом із ними стає можливим досягнення спокою, рівноваги й внутрішньої гармонії. Дослідники НРО називають цей феномен «ходінням по общинах». Проте багато людей, побувавши у декількох общинах, остаточно розчаровуються у будь-якій релігійній вірі. Адже зцілення і втіха, яку дають ці «лікарі», є тимчасовою, а страждання повертаються з новою силою.

Відчуття втрати сенсу життя спричиняє послаблення спонук до діяльності й до активності. Колишні сектанти скаржаться на те, що їм важко змусити себе що-небудь робити, що їм не вистачає імпульсу («зникають бажання» і т. п.). При необхідності ухвалити відповідальне рішення у них часто виникають розгубленість, побоювання, коливання й нездатність зібратися. Їх постійно переслідує думка про нездійсненність завдань, що, у свою чергу, породжує ще більш внутрішні страхи. Вони часто скаржаться на тривожне очікування нещастя й зверхне ставлення до себе з боку інших осіб. Окрім цього, їм властиве глибоке переживання своєї малоцінності, самоприниження й самозвинувачення. Такі люди замислюються на обдумуванні будь-якої справи і важко переживають свої невдачі, що заважає вирішенню подальших проблем. Крім того їх гнітить усвідомлення неможливості спілкуватися із значущими для них людьми, які залишилися в секті і в яких вони не розчарувалися, адже adeptам НРО забороняють спілкуватися з тими, хто йде з таких груп.

Колишні учасники НРО зазнають значних труднощів при адаптації до життя поза сектою ще й тому, що звикли жити, підкоряючись груповим нормам, втративши навички формування самостійної й незалежної поведінки. Адже вони звикають некритично сприймати вимоги керівників групи й діяти так, щоб заслужити на схвалення з боку керівництва. Для них дуже природно залишається можливість покінчити зі своєю свободою, приєднуючись до чужої думки або підкорюючись чужій волі. Це створює у них ілюзію позбавлення від внутрішніх суперечностей і сумнівів. Тривалий час колишні сектанти були змушені пригнічувати свої потреби, забувати про власне «я», про свої бажання, будуючи свою поведінку так, щоб вона була «бажаною Богові», тобто, насправді, керівникам їх секти та їх єдиновірцям. Вони не вміють відстоювати свою думку, нездатні до щирого спілкування. Своєю чергою, це призводить до ще більшої деформації їх комунікативних навичок, тому вони зазнають значні труднощі при відході від вироблених стереотипів при переході до нормального, буденного життєвого ритму. Сформовані у них залежність і автоматизм позбавляють їх свободи вибору, а звичка діяти стереотипно й згідно з виробленими шаблонами заважає побачити альтернативні шляхи і життєві стратегії. Простіше кажучи, звичка підкорятися лише нормам і вимогам своїх керівників ускладнює розуміння того, чого саме вони хочуть досягти самостійно. У цьому контексті слід згадати й результати досліджень колишнього учасника «Церкви уніфікації» С.Хассена, які свідчать, що поведінка послідовників культів стає схожою на поведінку «патологічно залежних осіб» [4, с. 100].

Колишні сектанти не відчують особливого бажання до встановлення нових знайомств і контактів. Найчастіше вони замикаються у сімейному колі, бо лише там відчують себе поза небезпекою бути знову обдуреними або зрадженими. Часто сім'я є для них останнім притулком і єдиним приводом для радості. Вони надто сильно переживають за щастя і безпеку своїх близьких. Скоріше за все, це пов'язано з тривалою розлукою, яка була спричинена заборонами на спілкування з близькими, що встановлені у більшості НРО. У міру посилення ці тривоги і побоювання можуть приймати утриований характер; виникає хвороблива переконаність у тому, що рідні «не отримують достатньої уваги», «загрузнули в гріхах» і т. ін. Наприклад, колишні сектанти, у яких є діти, дуже бояться, що з ними може статися якесь лихо, оскільки вони переконані, що за гріхи батьків, (тобто за їхні гріхи!), відповідатимуть їхні діти. Вони відчують свою провину за «помилкове виховання», яке тривалий час будувалося відповідно до вимог наставників сект, і містить в собі тотальний контроль, зубріння великих текстів із Біблії, пропуск занять у звичайній школі, заборону на нормальне харчування, лікування і багато іншого. Батькам важко поновлювати з дітьми і стосунки довіри й використовувати засоби виховання, що спираються на відмінні від колишніх норми і правила взаємодії.

Колишнім сектантам властивий внутрішній дисонанс і дисгармонія, почуття власної «ненормальності», спустошеності і безсилля. Вони вважають перебування в групі лише наслідком своєї легковірності, не роблячи знижки на майстерність вербувальників і керівників. Їх переслідують думки, що дуже багато сили і часу було витрачено в період перебування в секті. З цього виникають, наприклад, такі скарги: «Моєю довірливістю скористалися спритні люди, що видавали себе за добродійників. Я був (- була) лише виконавцем чужих бажань, за що без кінця дорікаю собі». Небажання примиритися зі своїм гірким досвідом, і, навпаки, бажання вирвати, стерти з пам'яті цю частину свого життя призводять до депресії і фрустрації.

Більшість людей переживають упродовж свого життя періоди духовної кризи й ситуації втрати смисловитих орієнтирів. Саме в такі періоди людина стає найбільш вразливою для впливу з боку проповідників нетрадиційних вірувань. Отже, для того, щоб допомогти потерпілим від культового насильства, важливо визначити можливості становлення правильного життєвого шляху, який вимагає мужності й завзятості від колишніх учасників НРО. На нашу думку, розпочинати реабілітацію колишніх сектантів необхідно із звільнення від зацікленості на думках про порочність світу, про своє «божественне призначення» і т. ін. Необхідно звільнити людину від надмірних невротичних вимог до себе і близьких, що допоможе їй краще усвідомити свою особистість.

Головне завдання психотерапії колишніх учасників НРО полягає у допомозі подолати їх негативний психоемоційний стан. Реабілітаційна допомога і підтримка повинна включати формування у них терплячості, витривалості, а також навичок й умінь, які допоможуть чинити опір труднощам і долати критичні життєві періоди. Досить ефективними методами надання психологічної допомоги й підтримки колишнім сектантам є психологічне консультування, під-

хід стратегічної взаємодії С.Хассена і логотерапевтичний підхід В.Франкла. Їхнє використання дозволяє провести аналіз наявного у колишніх учасників НРО досвіду перебування в таких організаціях і допомагає їм по-новому поглянути на свою роль у групі. Насамперед, вони починають усвідомлюють дію механізмів маніпуляції і підпорядкування особи, які використовуються в сектах, що дозволяє їм адекватніше оцінювати свою поведінку і поведінку тих людей, які їх оточували. Важлива передумова ефективної терапії колишніх учасників НРО полягає в активізації у них здатності бачити вербувальні методи, що експлуатували їх психологічну уразливість). Це допоможе зменшити почуття провини і ганьби.

Але при цьому основний наголос при роботі з колишніми сектантами слід робити на необхідності звільнення від всеосяжного, паралізуючого волю страху перед смертю й перед «кінцем світу». Основна причина страху перед смертю полягає в тому, що людина відчуває, що вона ще й не жила по-справжньому, відчуває, що упускає життя. Цей аспект був відмічений і А.Ленгле: «Страх смерті – це страх не жити, не бути самим собою» або ж страх перед нікчемністю свого життя. Він може бути пов'язаний з порожнечою життя» [5, с. 116]. Людина повинна прийняти той факт, що життя має свій кінець, адже тим самим вона усвідомить і її неповторність, зрозуміє, що кожна ситуація є унікальною, що додає їй цінність всупереч всім негативним її сторонам.

К.Рождерсом були розроблені основи методу психологічного консультування колишніх сектантів, який він назвав «лікувальною бесідою» [див. 6]. Така бесіда містить в собі емпатичне слухання; встановлення довіри з психологом; вияв зацікавленості з його боку; відсутність наказів і заборон; стимулювання вільного вияву почуттів, пов'язаних із проблемою; опора на внутрішній потенціал особистості; підвищення її здатності до саморозуміння. Основне завдання такої бесіди – допомогти прояснити людині, що вона має здатність вибору, позбавити її від залежності від культу й підвищити упевненість в своїх силах.

Висновки, які зробив С.Хассен на підставі проведених ним досліджень, дають підставу для оптимізму щодо можливості адаптації колишніх сектантів до буденного життя: «Слід усвідомлювати відмінності між особистістю до вербування, культовою особистістю (у період її членства в культурі) і справжнім «я» людини, яке залишається з нею назавжди. Навіть люди, народжені в культурі, мають справжнє «я», що було пригнічене. Саме сила справжнього «я» утворює здатність до порятунку людей від культів через роки і навіть десятиліття після приєднання до групи. Коли інформована сім'я і друзі починають працювати як команда, щоб викласти своєму близькому знання про контроль свідомості, стіни, які були зведені культом, обрушуються» [4, с. 104].

Третій підхід ґрунтується на принципах, розроблених Віденською школою психіатрії, одним із найбільш яскравих представників якої був В.Франкл. Прихильники цього підходу стверджують, що боротьба за сенс життя є основною рушійною силою життя людини. В.Франкл прийшов до переконання, що «якщо людині не вдається знайти сенс життя, вона не зможе знайти своє місце в світі, що приводить до екзистенціальної фрустрації, яка кінець кінцем при-

водить до неврозу» [7, с. 154]. Тоді людина вже не може самостійно подолати духовну кризу. В.Франкл, відповідно, вважав за своє основне завдання допомогти пацієнтові в отриманні сенсу свого життя.

Екзистенціальний шлях містить три складові повноцінного і гідного людини життя. Це, по-перше, її здатність до переживання і прийняття позитивних естетичних, життєвих сторін, які духовно збагачують. Уміння любити життя не за щось, а всупереч чомусь, уміння віддаватися подіям, що відбуваються, які й є їхнім глибинним переживанням. При цьому головним джерелом справжніх переживань є спілкування з іншими людьми. По-друге, це здатність і прагнення творити, змінювати, обертати на краще те, з чим доводиться стикатися людині в її повсякденному житті. Тобто це здатність «включитися» в навколишній світ, впливати на нього своїми вчинками й ідеями. По-третє, там, де неможливо змінити умови й обставини життя, не просто пасивно їх терпіти, а, всупереч несприятливим обставинам, змінювати саму себе, розкриваючи все краще, що є в людині. Людина здатна долати біди, з якими вона стикається на життєвому шляху, коли вона здатна усвідомити «корисність» свого індивідуального існування. Їй необхідно допомогти знайти впевненість у тому, що сенс життя існує, тоді вона буде здатна впоратися з найнесприятливішими моментами свого буття. Сам процес пошуку сенсу життя викликає внутрішню напругу, що й змушує людину прагнути його знайти, або повністю від нього позбавитися. У цьому контексті В.Франкл особливе місце відводить постулату, сформульованому Ф.Ніцше: «Той, хто має навіщо жити, може винести будь-яке як».

Висновки

В результаті дослідження феномену НРО значна частина вчених прийшла до спільної думки, що діяльність більшості таких організацій являє значну загрозу як для кожної людини окремо, так і для суспільства загалом, адже їх керівники руйнують індивідуальність і цілісність особистості своїх послідовників. Серед основних соціально-психологічних проблем, що виникають у колишніх сектантів, слід зазначити такі: труднощі при реадaptaції до життя поза сектою; порушення саморегуляції і самоконтролю; втрата сенсожиттєвих орієнтирів; порушення у психоемоційній сфері; труднощі в спілкуванні; виникнення сімейних конфліктів та ін.

Для більшості лідерів НРО релігійні ідеї слугують лише прикриттям, за яким ховається жадання влади і матеріальної наживи. Керівники сект застосовують різні методи психологічного тиску і контролю за особистістю. Ці методи мають деструктивний характер, оскільки вплив, що здійснюється з їх допомогою забезпечує тотальне звернення індивіда до замкнутої

структури общини, що, своєю чергою, означає беззаперечне підпорядкування переконанням і внутрішнім правилам групи. Лідери груп фактично нав'язують своїм послідовникам власний світогляд, який стає у всіх однаковим, шаблонним, а це призводить до духовного зuboжіння і деградації рядових членів групи. Вчинки, поведінка й навіть думки усіх adeptів повинні відповідати прийнятим у групі нормам та ідеології, яку вона сповідує. Внаслідок цього, відбувається абсолютне розчинення особистості в групі, що призводить до руйнування її навичок самостійності. Поза межами групи така особистість вже не може нормально функціонувати.

Отже, функціонування НРО приносить шкоду духовному здоров'ю особи й суспільства, порушує традиційні духовно-культурні цінності, призводить до конфліктів у сфері міжконфесійних відносин і є одним із джерел загрози безпеці в сучасному суспільстві. Виходячи з наведених вище доводів, очевидно стає необхідність прийняття державою заходів організаційного характеру щодо впорядкування діяльності НРО на території України. Серед них: створення банку даних про НРО, розробка державної програми з вивчення особливостей віровчень, методів і форм діяльності НРО (у т. ч. засобів їх впливу на свідомість і психіку послідовників). Навчальним закладам важливо доручити підготовку фахівців з НРО. Державі варто організувати систематичну роботу з сім'ями, з дітьми і підлітками для профілактики їхнього вступу до НРО. Для цього бажано залучити представників спеціалізованих центрів вивчення НРО, правоохоронних органів та інших організацій.

Список літератури

1. Мэй Р. Искусство психологического консультирования. / Ролло Мей. ; [Пер. с англ. Т. К. Кругловой]. – М. : Независимая фирма «Класс», 1994. – 224 с. – (Первоисточник).
2. Кларк Д., Джимбалво К., Гарви К., Лангоуни М. Консультирование о выходе: практический обзор // Журнал практического психолога. - 2000. – № 1-2. – С. 81-89.
3. Блейлер Э. Аффективность, внушение, паранойя : [Методические рекомендации к учебному курсу «психотерапия»] / Эйген Блейлер. – М. : ВИНТИ, 2001. – 208 с.
4. Хассен С. Освобождение от психологического насилия. / Стивен Хассен. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2001. – 401 с. – (Первоисточник).
5. Лэнгле А. Жизнь, наполненная смыслом. Прикладная логотерапия. / Лэнгле Альфред. – М. : Генезис, 2008. – 128 с. – (Серия: Теория и практика экзистенциального анализа).
6. Роджерс К. Консультирование и психотерапия. Новейшие подходы в области практической работы. / Карл Роджерс. – М. : Издательство Института психотерапии, 2006. – 512 с. – (Серия: Золотой фонд психотерапии).
7. Франкл В. Человек в поисках смысла : [Пер. с англ. и нем. / Общ. ред. Л. Я. Гозмана и Д. А. Леонтьева; вст. ст. Д. А. Леонтьева]. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с: ил. – (Сборник: Библиотека зарубежной психологии).

И.В. Богдановский

ПОСЛЕДСТВИЯ УЧАСТИЯ В НЕТРАДИЦИОННЫХ РЕЛИГИОЗНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

В статье рассматриваются основные последствия участия людей в нетрадиционных религиозных организациях (НРО). Рассматриваются способы реабилитации бывших членов НРО, необходимость в которых возникает вследствие подчинения adeptов групповым нормам и влечет за собой существенные изменения в их личности.

I. Bogdanovsky

CONSEQUENCES OF PARTICIPATING ARE IN UNTRADITIONAL RELIGIOUS ORGANIZATIONS (NRO)

In the article the basic socially and psychological consequences of entry of people are examined to untraditional religious organizations (NRO). The methods of rehabilitation of former members of NRO are examined, in fact submissive submission of adherents entails substantial changes group norms and rules in their personality.

